

«Сон» та «Дрімота» приходять саме до «хати», яка є сакральним локусом для українців, де зростає дитина. В українській колісковій ці персонажі олюднені, вони охороняють дитину, заспокоюють й присипляють.

Номінації також можуть вживатися як складові частини поширених звертань. Зокрема, у займенниково-іменниковій формі «мій Чомусику», де лексема «Чомусик» знаходиться в постпозиції до присвійного займенника «мій». У такому випадку відбувається зміна смислових відтінків. Логічний наголос падає на першу частину, таким чином, інтенсифікуючи вияв материнської любові.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що у номінаціях віртуального світу передається не лише національний, а й «материнський код», який засвоюється дитиною.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у порівнянні різних культурних кодів, їхню взаємодію та особливості вияву не лише у текстах дитячої літератури, а й творах для дорослих.

УДК 314.74 (477) 061.237

Андрій Литвин

Збереження української ідентичності в Росії початку XXI ст. (погляд із Карелії)

Зростання чисельності українців у різних куточках Радянського Союзу за межами їх материнської землі визначалося різними факторами і принесло українству більше шкоди, ніж користі. Чисельність діаспори зростає за рахунок припливу мігрантів і зменшується асиміляцією. Потрібно мати твердість духа, щоб відстоювати етнічну самобутність українця в сучасній Росії. Відносно кращими є перспективи національного самозбереження в українців обох російських столиць і міськ селянського розселення.

Ключові слова: ідентичність, мігранти діаспора, асиміляція, етнічна самобутність.

The growth in the number of Ukrainians in different areas of the former Soviet Union outside of their native land was determined by various factors and brought the Ukrainians more harm than good. The size of the Diaspora is growing through the influx of migrants and reduced by their assimilation. Man has to be spiritually strong enough to defend the ethnic identity of Ukrainians in modern Russia. In some better situation are the Ukrainians in the both Russian capitals as well as on the rural territories.

Keywords: Identity, Migrants, Diaspora, Assimilation, Ethnic Originality.

Світове українство має ключове значення для утвердження України на міжнародній арені, адже зарубіжне українство може стати цінним соціокультурним, демографічним, інтелектуальним та іміджевим ресурсом сучасної України. Сьогодні українське зарубіжжя перетворилось на вагомий чинник захисту національних інтересів України, реалізації її зовнішньої політики, розвитку економічних, культурних та геополітичних зв'язків України з багатьма країнами світу. Україна приділяє доволі велику увагу своїм співвітчизникам за кордоном. З метою консолідації українства, задоволення національно-культурних, освітніх, мовних та інформаційних потреб українців, які проживають за межами України, збереження їх національно-культурної самобутності та етнічної ідентичності, реалізується Державна політика співпраці із закордонним українством [1; 2].

В нинішніх умовах важливого значення набуває не тільки підтримка та розвиток української діаспори в Росії, але й збереження колективної ідентичності українців, які є громадянами РФ. У збереженні, а тим більше у розвитку етнічної ідентичності українців у Росії проглядаються кількісні й якісні, часові та просторові особливості. Найчастіше звертають увагу на кількісні зміни, які проглядаються, як правило, з показників офіційних статистичних довідників. Щоб оцінити сьогодишню ситуацію, необхідно кинути ретроспективний погляд на останнє сторіччя. Зростання чисельності українців у різних куточках Радянського Союзу за межами їх материнської землі визначалося різними фак-

1. Албул О. Поняття мовна мода як соціо- й лінгвокультурна категорія / О. Албул // Мова і суспільство, 2010. – Вип. 1. – С. 20–27.
 2. Бока О. В., Барсук Т. В. Актуалізація власних імен у казковому дискурсі / О. В. Бока, Т. В. Барсук // Вісник Сумського державного університету. Серія Філологічні науки, 2008. – № 1. Том I. – С. 9–14.
 3. Вчимося мови та розмови, або Читаємо разом / Укладачі: К. Л. Крутий, Н. В. Маковецька. – 2-е вид., виправ. – Запоріжжя: ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2007. – 372 с.
 4. Добрусинець Д. Назви спорідненості: етнолінгвістичні студії / Дарія Добрусинець // Теорія і практика викладання української мови як іноземної, 2008. – Вип. 3. – С. 120–130.
 5. Жиленко І. Вуличка мого дитинства. Вірші. / І. Жиленко. – К.: Веселка, 1979. – 32 с.
 6. Коршунова Г. Фроська – кімнатна фея: повість / Г. Коршунова. – Х.: ТОВ «Сінтекс, ЛТД», 2010. – 80 с.
 7. Кримський С. Б. Запити філософських смислів / С. Б. Кримський – К.: ПАРАПАН, 2003. – 240 с.
 8. Олесь О. Все навколо зеленіє: Вірші, поеми, казки: Для мол. та серед. шк. віку / Олександр Олесь / Упорядник передм. Р. П. Радишевський. – К.: Веселка, 1990. – 318 с.
 9. Скрипник Л. Г., Дзятківська Н. П. Власні імена людей: Словник-довідник / Л. Г. Скрипник, Н. П. Дзятківська / За ред. В. М. Русанівського. – 2-е вид., виправ. і доп. – Київ: Наукова думка, 1996. – 336 с.

торами і принесло українству більше шкоди, ніж користі. Утиски селянства (насильницька колективізація, непосильні податки, аж до «розкуркулення»), військові лиха в поєднанні з демографічним вибухом початку ХХ століття змушували людей масово виїжджати за межі України. Оскільки «залізна завіса» вже опустилася, виїхати в розвинені країни Європи та Нового Світу стало неможливо, і люди змушені були розселятися тільки у кордонах імперії, яка тоді називалася СРСР. У 1920-ті, а особливо в 1930-ті роки набирав оберти маховик масових репресій, і багато тисяч українців не по своїй волі опинилися далеко від батьківщини: на Далекому Сході, в Сибіру і на Європейській Півночі, тобто у «місцях не настільки віддалених». Велика кількість репресованих знайшла вічний притулок у тій холодній землі. Наприклад, сотні українців, у тому числі багато відомих постатей «Українського Відродження», були розстріляні в урочищі Сандармох у Карелії.

Поступово форми і методи національної політики радянського керівництва ставали все більш витонченими. «Ударні комсомольські будівництва», які оголошувалися в малообжитих частинах Росії, вабили людей порівняно високими заробітками, кращими життєвими перспективами. Практика розподілу молодих фахівців, після закінчення ними училищ, технікумів і вищих навчальних закладів, в райони з іншим етнічним складом населення, а також аналогічних перевезень військовослужбовців вела до розпорошення етнічних сил українства. Зростання чисельності українців

у Російській РФСР було обумовлено не народжуваністю, а все новими та новими міграціями з батьківських земель. Цілеспрямоване пригнічення етнічної ідентичності, перемішування всіх в імперському котлі призводило до того, що в Росії матері-українки все частіше записували своїх дітей росіянами. Відомо, що значна частина етнічних росіян генетично є нащадками угро-фінів, тюрків і... українців з білорусами. У тій мірі, в якій етнічні росіяни є асимільованими українцями та білорусами, такою мірою вони можуть вважатися кровними родичами в середовищі східних слов'ян.

Певним чином це стало загальним правилом: чисельність діаспори зростає за рахунок припливу мігрантів і зменшується асиміляцією. Коли міграційний потік ослаб (головними причинами цього була демографічна криза в самій Україні, застійні явища в СРСР тощо), то чисельність українців в РФСР почала скорочуватися через природний спад населення.

Після розпаду Радянського Союзу соціально-економічна ситуація в Україні через різні об'єктивні й суб'єктивні причини, виявилася гіршою, ніж у північній сусідки. Тому багато українців із тих, хто віддає пріоритет економічному благополуччю, поїхали шукати щастя не на Захід, а в звичну для них Росію. Одночасно частина національно свідомих українців Російської Федерації повернулася на історичну батьківщину, яка стала незалежною державою. Але головна причина зменшення кількості українців в Росії кінця ХХ – початку ХХІ ст. криється в асиміляції. Все менше і менше дітей записують українцями в сім'ях, де один з батьків є українцем. Постійно зростає частка українців-пенсіонерів, а значить, і смертність в діаспорі.

Потрібно мати твердість духа, щоб відстоювати українську етнічну самобутність в сучасній Росії. Складається враження, що більшість російських політиків і засобів масової інформації прагнуть до того, щоб українці відреклися від своєї етнічної самобутності. Керівники країни, схоже, бояться громадянського суспільства, в тому числі й по-справжньому українських громадських організацій. Максимум із того, що дозволяється російською владою, влучно названо «шаровариною», але й цей «суржик» української культури дійсної підтримки у країні не має. Оскільки Росія перестала бути привабливою для більшості мігруючих українців, а асиміляція їх продовжується й істотного поліпшення демографічної ситуації не очікується, то чисельність і частка їх в населенні країни й надалі буде зменшуватися.

У багатьох випадках якість важливіша за кількість. Можна, звичайно, говорити про те, що офіційна статистика занижує справжню чисельність українців у Росії. Можна зараховувати до українців тих, хто себе до них не відносить, але тих, у кого один із дідів-прадідів був українцем, тих, у кого типово українське прізвище не можна не враховувати. Але радіти, що таким чином виходить більш значна кількість українців у Росії не можна. Бо чи дійсно це є українці? Адже в це число потрапить багато таких, хто категорично не вважає себе українцем, і навіть ті, хто люто ненавидить усе українське. Адже навіть серед тих, хто під час переписів населення називають себе українцями, більшість не виявляє себе в якості українця в суспільному житті. Достатньо подивитися, скільки українців хоча б періодично, хоча б побічно беруть участь у справах українських громад на теренах Росії. Дуже мало. Можна знову й знову перераховувати екзогенні фактори, особливо в історичному минулому, що сприяли формуванню такої плачевної ситуації з етнічною ідентичністю українців у Росії. Але набагато продуктивнішим

буде звернення всередину щирої української спільноти, щоб якомога краще використовувати потенціал справжніх українців. Тоді, до речі, можна розраховувати і на деяке (хоча й не дуже потужне) збільшення чисельності активістів.

Особливо важливо сформувати нехай невеликі групи свідомої української молоді. Адже вона – майбутнє українців Росії, та й неньки України. Тому треба всіляко підтримувати такі проекти, як «Український молодіжний форум Росії». Єдина вимога до молоді при цьому – залишатися справжніми українцями, а не ставати провокаторами.

У ХХІ сторіччі стало значно більше можливостей для спілкування, ніж то було у ХХ сторіччі. Молодь добре опанувала Internet, має мобільний зв'язок. Тому українець у наш час не повинен відчувати етнічну самотність, навіть якщо поруч немає інших українців. Він може хоч щодня спілкуватися з «одноплемінниками» з інших поселень і навіть з інших країн, вправлятися в українській мові, зміцнювати свої знання у галузі української культури. Особливо гарні можливості для безлімітного візуального спілкування дає Skype. Чому б не задіяти у практичній діяльності українських активістів відеоконференції? Розвиток засобів зв'язку дає гарну можливість (при бажанні!) зберігати етнічну ідентичність українства. Шкода буде не скористуватися здобутками ХХІ сторіччя.

Відомо, що зв'язки об'єднують простір, але він залишається дуже різним, тим більше у такій величезній країні, як Росія. Відстань між Карелією, Мурманською чи Калінінградською областями і Камчаткою чи Приморським краєм набагато більша, ніж між Європою та Північною Америкою, Португалією та Бразилією, між найдалішими куточками Європи. Тому, якщо є своя специфіка організації і діяльності в українців різних країн Європи, то схожі регіональні відмінності спостерігаються і в українському русі в Росії. Одна справа – Східна Слобожанщина, колись українська земля, яка повільно перетворюється на суцільну етнічну російську територію. Інша річ – північні регіони Росії з найбільшим відсотком українців у складі населення, які не встигли ще асимілюватися. Це – заробітчани, які їхали заробляти порівняно великі гроші й поки що не від'їхали додому. Ностальгія спонукала створити українські культурні осередки, але подальшого розвитку може й не бути, бо більшість найщиріших українців хотіла б повернутися в Україну.

Відносно кращі перспективи мають українці обох російських столиць і місць селянського розселення: від Малинового клина (Кубані) до Зеленого (південь Далекого Сходу). Там збереглися місця компактного проживання, у яких можна (при бажанні) різноманітно розвивати українську культуру. Краще за всіх це роблять зараз українці Башкортостану. На жаль, у Краснодарському краї місцевий варіант української мови вперто називають балачкою, а носіїв її не хочуть визнавати українцями (а ті у більшості й погодилися з цим, бо предки присягали Росії). Що стосується російських столиць, то за царських часів вибитися в люди їхали до Санкт-Петербурга, а тепер, звісна річ, до Москви, де створилась найбільша концентрація українців Росії. Але й тут немає державних українських навчальних закладів, державного українського театру тощо.

Відомо, що на початок 1995 року у 40 республіках, краях і областях Російської Федерації діяли 73 українські громадські об'єднання, 32 з яких були зареєстровані у встановленому законодавством РФ порядку. Найбільше українських громад було створено у м. Москві – 6, по 2 і більше – в Республіках Комі та Саха (Якутія), Краснодарському, Красноярському та Приморському краях, Магаданській, Мурманській, Ново-

сибірській, Сахалінській і Тюменській областях. Регіональну національно-культурну автономію українців Республіки Карелія було зареєстровано вже після проведення другого Конгресу українців Росії (1997 р.). Сьогодні у регіонах Російської Федерації діють більше 100 українських громадських організацій. З них 59 є юридичними особами, 69 – входять до складу Об'єднання українців Росії, 17 – до Федеральної національно-культурної автономії «Українці Росії» [3].

Існує певна підтримка недільних шкіл (Краснодарський край, Тюменська та Волгоградська області, Республіка Башкортостан, Республіка Комі), але сприяння діяльності окремих культурних центрів (Москва, Сочі, Омськ) є радше винятками з правил і не вирішують проблеми в цілому. Основна робота, спрямована на підтримку й розвиток української культури та освіти, здійснюється товариствами самотужки, які в нинішній скрутній ситуації не завжди знаходять розуміння з боку місцевих органів влади [3].

Надзвичайно важливу роль у нинішніх складних умовах може відіграти україномовна преса, адже за відсутності теле- і радіомовлення її значення неухильно зростає. Останні 5 років у Росії почали виходити такі видання, як «Український вибір», «Український кур'єр», «Тинди-Ринди», «Невідома газета», «Український клуб», журнал української фантастики «Брати», «Інформаційний бюлетень Об'єднання українців Москви» (всі – Москва), «Криниця» (Уфа), «Рідне

слово» (Челябінськ), «Українець на Зеленому Клині» (Владивосток), «Українське слово» (Мурманськ), «Українська родина» (Сургут), «Козацьке слово» (Краснодар), дайджест «Забута Україна» (Санкт-Петербург), «Український вісник» (Сиктивкар) та інші (усього близько 20 видань) [3], але сьогодні друк подібних видань потребує значних коштів.

Таким чином, проблеми забезпечення національно-культурних прав українців у Росії, а також збереження їхньої колективної ідентичності та зростання ролі української діаспори в Росії потребують наполегливої, системної роботи. Якщо ставлення до українців у Росії кардинально покращиться (на що поки не доводиться сподіватися), то самі російські українці згуртуються, наприклад, навколо Українського Конгресу Росії, якщо в Україні буде поліпшуватися ставлення до української мови та української культури, то створяться нові перспективи і для розвитку українства в Росії. Але поки що це мрії.

1. Державна програма співпраці із закордонними українцями на період до 2015 року // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/682-2012-%D0%BF#n13>. 2. Закон України «Про правовий статус закордонних українців» \ <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1582-15>. 3. Росіяни в Україні та українці в Росії: спроби порівняльного аналізу // http://klich.at.ua/publ/velikorusi_v_ukrajini_ta_ukrajinci_u_velikorosiji_sprobi_porivnjalnogo_analizu/1-1-0-547.

УДК 159.923.2:-054.7(477)

Тетяна Лялька

Роль громади у збереженні національної та культурної ідентичності мігрантів в Україні

У статті аналізуються можливості України як транзитної держави, а також необхідність збереження ідентичності українських громадян в умовах глобалізації суспільства та в умовах можливої зміни етнічного складу населення країни. Висвітлюються результати дослідження, в якому був використаний метод глибинних напівструктурованих інтерв'ю з біженцями, шукачами притулку та особами, які набули громадянство України. Пропонується поглиблювати знання населення про громади нетрадиційних для України мігрантів, щоб уникнути поширення стереотипів та фобій щодо них.

Ключові слова: міграційні процеси, глобалізація, групи мігрантів, стереотипи, фобії.

The possibilities of Ukraine as a transit state as well as the necessity of preservation of the identity of Ukrainian citizens under conditions of Globalization of society and of possible change of ethnic composition of the population of Ukraine are analyzed. The results of the study done by using the method of deep half-structured interviews with the refugees and finder for shelter as well as persons received Ukrainian citizenship. It is proposed to enlighten the population about communities of the migrants non-traditional for Ukraine to avoid spreading of stereotypes and phobias concerning them.

Keywords: Processes of Migration, Globalization, Groups of Migrants, Stereotype, Phobia.

Україна відіграє важливу роль у Європейській міграційній системі [1, с. 1]. Шлях через український західний кордон найкоротший та найдешевший для тих, які шукають виходу в ЄС [5, с. 151]. Кордон України як транзитної держави на шляху до ЄС щорічно перетинають до 3 000 біженців та до 100 000 шукачів притулку. Залишається в Україні невелика кількість: так, за останні 10 р. з 5 415 осіб, які отримали статус біженця, пізніше зареєстровано за місцем проживання лише 2 664 особи, решта орієнтовано покинули Україну [5, с. 2]. Самі мігранти найчастіше наводять економічні причини для міграції: низький рівень життя, безрезультатні пошуки роботи, невеликі можливості для заробітку в країні походження. Для багатьох мігрантів Україна стала вдалим вибором – через порівняно низьку вартість проживання і практично легкий доступ до Шенгенської візи, а також тому, що в Україні вже живуть їхні співвітчизники [6, с. 140]. Зважаючи на те, що більшість із зареєстрованих в Україні біженців і шукачів притулку – вихідці з Афганістану [3] та беручи до уваги

збільшення кількості мусульманського населення в не мусульманських країнах Європи [4], з'явилась необхідність розширювати знання про громади нетрадиційних мігрантів.

Дослідимо це питання у контексті найчисленнішої групи мігрантів з мусульманських країн, які належать до афганської громади. Практичну частину даного дослідження займає проведення глибинних напівструктурованих інтерв'ю з біженцями й шукачами притулку (та особами, які набули громадянство України) з Афганістану, членами афганської громади міста Києва. Дана громада давно сформована і має порівняно сталу кількість осіб. В Україні громада вихідців з Афганістану сформувалася ще у 80-х роках ХХ ст., пізніше було кілька хвиль вимушеної міграції з Афганістану. Динаміка прибуття мігрантів до Києва показує, що пік в середньому припадав на 1993 р. та 2001 р. Люди інтенсивно прибували в період 1991–1998 рр. Між 1999 та 2001 рр. число прибулих зменшилося – відсоток афганців серед інших мігрантів Києва становив 30,5% [2, с. 65]. Після 2002 р., за словами